

Neoliberalisme en de Wet economische mededinging (1958)

Een onderzoek naar de invloed van het neoliberalisme op de totstandkoming van de Wet economische mededinging (1958) en de toepassing van die wet

Universiteit Utrecht

Eindwerkstuk Geschiedenis Bachelor

Academisch jaar: 2019/2020

Naam: A.W. Kraan

Studentennummer: 5536855

Begeleider: Dr. J.S. Harmsma

Woordantal: 8633 woorden

Datum: 4 juli 2020

Inhoudsopgave

Abstract.....	4
Introductie	5
Hoofdstuk 1 – Een overzicht van invloeden op het mededingingsbeleid	8
Motivatie voor een nieuw kartelbeleid.....	8
Het neoliberale debat	9
Neoliberale invloeden op het Nederlandse mededingingsbeleid.....	12
Hoofdstuk 2 - Het Tweede Kamerdebat over het wetsvoorstel Regelen omtrent de economische mededinging	16
Het Wetsvoorstel	16
Het pleidooi van de Tweede Kamerfracties	18
De visie van de regering.....	21
Conclusie: Overzicht van het debat	22
Hoofdstuk 3 – Wet economische mededinging in de praktijk	25
Het functioneren van de Wet economische mededinging	26
Beleidsmankementen	27
Toepassing van theorie	29
Een lonkend alternatief.....	31
Conclusie.....	33
Bibliografie.....	36
Bronnen.....	36
Literatuurlijst.....	36

Abstract

In dit onderzoek wordt getoetst in hoeverre economische markttheorieën een rol hebben gespeeld tijdens het Tweede Kamerdebat over het wetsvoorstel Wet economische mededinging (ingevoerd in 1958) en daarna bij de toepassing van deze wet in het mededingingsbeleid. Het onderzoek spitst zich hierbij toe op het neoliberalisme. De conclusie van dit onderzoek is dat economische markttheorieën inderdaad invloed hadden op de totstandkoming en de toepassing van de Wet economische mededinging, waarbij het neoliberal gedachtegoed in beide gevallen een belangrijke rol gespeeld blijkt te hebben.

Introductie

Op 11 juni 2020 zet de rechter een streep door de overname van Sandd door PostNL. De overname brengt volgens de rechter 'risico's voor mededinging' met zich mee.¹ Deze beslissing roept de vraag op waarom de rechter de bevoegdheid heeft om te oordelen over mededingingskwesties en op welke basis dit oordeel geveld wordt.

Mededinging binnen een markt is meestal nationaal, en in sommige gevallen transnationaal geregeld. De instelling die het mededingingsbeleid invulling geeft, doet dit op basis van het economisch beleid en haar opvatting over een juiste marktwerking. Op welke wijze bepaalt een overheid hierbij haar rol en op basis van welke argumentatie legitimeert zij deze rol? In Nederland trad op 14 november 1958 de Wet economische mededinging in werking.² Op 1 januari 1998 verviel deze met de inwerkingtreding van de Mededingingswet, welke nog altijd geldt.³ De Nederlandse overheid heeft in de kartelwetgeving van 1958 de keuze gemaakt om actief invloed uit te oefenen op de marktwerking binnen Nederland.

De economische mededinging is een belangrijk onderdeel van de marktwerking en de marktstructuur. Adam Smith gaf in 1776 in de *Wealth of Nations* vorm aan een eerste markttheorie, het klassiek liberalisme. De klassiek-liberale theorie opteert voor het strikt limiteren van overheidsingrijpen en hangt het *laissez-faire*-principe aan. In de loop van de geschiedenis ontwikkelde het economische gedachtegoed zich verder, waarbij in de jaren dertig van de 20^e eeuw een ware revolutie in het economisch denken plaatsvond. In het regeringsbeleid ontpopte staatshuishoudkunde zich met de introductie van de macro-economische cyclus tot een economisch beleid.⁴

Het verbeterde begrip van de markt inspireerde tot de vorming van nieuwe economische stromingen. Het Keynesianisme en het neoliberalisme ontstonden. Onder het Keynesianisme verstaat men vaak een sterke overheid die de markt en economie van een land stuurt. Het neoliberalisme ziet de marktwerking als de functionerende actor die de samenleving ordent, al is dit wel in combinatie met een sterke institutie die werkzame omstandigheden schept en waarborgt.⁵ Historicus Quinn Slobodian toont aan dat het neoliberalisme de voorkeur geeft aan een autonome autoriteit.⁶ De politicoloog Dieter

---

¹ Nederlandse Omroep Stichting, 'Rechter vernietigt vergunning voor overname Sandd door PostNL' (versie 11 juni 2020), <https://nos.nl/artikel/2336937-rechter-vernietigt-vergunning-voor-overname-sandd-door-postnl.html> (12 juni 2020).

² *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* (hierna: *Stb.*) 1958, 412.

³ *Stb.* 1997, 242.

⁴ Ragnar Frisch, 'Propagation problems and impulse problems in dynamic economics', 1-35.

⁵ Merijn Oudenampsen en Bram Mellink, 'Voorbij de controverse: het Nederlandse neoliberalisme als onderwerp van onderzoek', *B en M: Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij* 46 (2019) 2, 235-254, aldaar 243.

⁶ Quinn Slobodian, *Globalists: The end of empire and the birth of neoliberalism* (Cambridge 2020) 118.

Plehwe en de geschiedkundige Philip Mirowski stellen vast dat het neoliberalisme meerdere stromingen kent. De stromingen wijken van elkaar af in de mate waarin ze overheidsactiviteit verlangen.⁷

Al in 1966 schreef Bas de Gaay Fortman een proefschrift over de doelstelling van het Nederlandse mededingingsbeleid.⁸ Desalniettemin is de invloed die de drie markttheorieën hebben op de mededingingswetgeving in het debat over het Nederlandse economische beleid lang onderbelicht gebleven. In zijn proefschrift over oud-premier Jelle Zijlstra, die het Nederlandse mededingingsbeleid in 1958 vormgaf, beargumenteert de historicus Jonne Harmsma een ordoliberalaal vormgegeven wetgeving.⁹ Harmsma baseert zich onder meer op de econoom Pieter Uitermark, die in 1990 de economisch-theoretische fundering onderzoekt van de Nederlandse mededingingspolitiek.¹⁰ In tegenstelling tot Harmsma stelt de historica Karin van Leeuwen in een artikel over het Europese mededingingsbeleid juist dat de Nederlandse wetgeving sociaaldemocratisch was ingevuld.¹¹ Ze benoemt ook het buitenspel zetten van de klassiek-liberalen en de neocorporatisten, die respectievelijk geen of een sectorgebonden wetgeving prefereerden.¹² Naast een verkenning van de schijnbare tegenstelling tussen deze auteurs zal deze scriptie inhaken op de oproep van historicus Bram Mellink en politicoloog Merijn Oudenampsen, die in een overzichtsartikel constateren dat ‘zeer weinig’ historische studies zijn gepubliceerd over het neoliberalisme in Nederland.¹³ Vanuit deze lancune zal in dit onderzoek de invloed van politiek-economisch denken, waaronder het neoliberalisme, op de Wet economische mededinging worden onderzocht.

Daarbij staat de politieke discussie voorafgaand aan de invoering van de Wet economische mededinging (1958) centraal. In de discussie kwam de rol van de overheid binnen de Nederlandse markt aan bod. De onderzoeksvraag luidt: Welke economische markttheorieën waren van invloed op de Wet economische mededinging (1958) en op welke manier hebben de economische denkbeelden vorm gekregen in de wetgeving? In het eerste hoofdstuk wordt het historiografische debat weergegeven over

---

⁷ Philip Mirowski en Dieter Plehwe, *The road from Mont Pèlerin: The making of the neoliberal thought collective, with a new preface* (Cambridge 2015) 102.

⁸ Bastiaan De Gaay Fortman, *Theory of Competition Policy: A Confrontation of Economic, Political, and Legal Principles* (Amsterdam 1966) 281-283.

⁹ Jonne Harmsma, *Jelle zal wel zien: Jelle Zijlstra, een eigenzinnig leven tussen politiek en economie* (Groningen 2018) 135.

¹⁰ Pieter J. Uitermark, *Economische mededinging en algemeen belang: Een onderzoek naar de economisch-theoretische fundering van de mededingingspolitiek* (Rotterdam 1990) 1.

¹¹ Karin van Leeuwen, ‘Ordering through competition? Pieter VerLoren van Themaat and social democratic thinking about competition in the early postwar Netherlands (1940s-1960s)’, in: Brian Shaev en Sigfrido Ramirez Perez (red.), *Social Democracy and Cartels, Concentrations, and Competition in Europe* (Routledge 2019) 1-22, aldaar 2-3.

¹² Van Leeuwen, ‘Ordering through competition’, 15.

¹³ Oudenampsen en Mellink, ‘Voorbij de controverse’, 1.

de rol die de overheid bij mededingingsvraagstukken volgens markttheorieën moet vervullen. Dit hoofdstuk schetst tevens de Nederlandse context waarin de politieke discussie zich afspeelt aan de hand van literatuur van Uitermark, De Gaay Fortman, Harmsma, Van Leeuwen en Oudenampsen en Mellink. Ook zal het verband worden geschetst tussen dit nationale debat en de internationale historiografie met betrekking tot het economisch denken en het mededingingsbeleid. Het internationale debat wordt geschetst aan de hand van literatuur van Slobodian en Mirowski en Plehwe. In hoofdstuk twee worden economische denkbeelden in de politieke discussie over het mededingingsbeleid geanalyseerd. In hoofdstuk drie wordt de praktische uitwerking van de wetgeving beschouwd. Om de discussie in de Tweede Kamer voorafgaand aan de inwerkingtreding van de Wet economische mededinging te onderzoeken, worden in een bronanalyse de Tweede Kamerhandelingen aangaande het wetsontwerp 'Regelen omtrent de economische mededinging' bestudeerd. De discussie over 'Regelen omtrent de economische mededinging' werd in de Tweede Kamer gevoerd op 7, 8, 13 en 14 maart 1956.¹⁴

---

¹⁴ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal* (hierna: *HTK*) 1955-1956.

Hoofdstuk 1 – Een overzicht van invloeden op het mededingingsbeleid

De oprichting van de Europese gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) op 18 april 1951, bij het Verdrag van Parijs, spoorde de Nederlandse politiek aan tot de vernieuwing van het kartelbeleid. Tweede Kamerlid voor de Partij van de Arbeid (PvdA), Gerard Nederhorst, uitte op 30 oktober 1951 de wens voor een nieuw mededingingsbeleid door te stellen 'dat een goede internationale samenwerking op economisch gebied niet mogelijk is zonder een minimum aan nationale controlebevoegdheid'.¹⁵ In zijn optiek was urgentie geboden bij de goedkeuring van het voorontwerp van de Wet economische mededinging. Hij stelde zich op het standpunt dat het kartelbeleid de kern vormde van de structuur van de Europese samenwerking.¹⁶ Aan het nieuwe mededingingsbeleid zou invulling worden gegeven door de econoom Jelle Zijlstra, partijlid van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), als minister van Economische Zaken (EZ) (2 september 1952 tot 19 mei 1959). Nederhorst vervulde bij de ontwikkeling van de nieuwe wet en het bijgaande beleid de rol van constructief opponent van Zijlstra.

Motivatie voor een nieuw kartelbeleid

Ondanks de geboden urgentie nam het politieke proces van een nieuw kartelbeleid jaren in beslag. De Wet economische mededinging (WEM) trad op 14 november 1958 in werking.¹⁷ Daaraan voorafgaand werd het wetsontwerp uitvoerig in de Tweede Kamer behandeld. De discussie over 'Regelen omtrent economische mededinging' werd in de Tweede Kamer gevoerd op 7, 8, 13 en 14 maart 1956.¹⁸

Uitermark heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de WEM in zijn proefschrift *Economische Mededinging en Algemeen Belang* (1990). Hij onderzoekt hierin de rol van economische theorievorming bij het voeren van mededingingspolitiek in Nederland. Voorafgaand aan zijn analyse van de economische theorievorming behandelt hij het doel van economische wetenschap en de termen 'gezonde mededinging' en 'algemeen belang', de concepten die een centrale rol kregen toebedeeld in de WEM. Uitermark noemt de

---

¹⁵ *HTK* 1951-1952, 187.

¹⁶ *HTK* 1951-1952, 187.

¹⁷ *Stb.* 1958, 412.

¹⁸ *HTK* 1955-1956.

Amerikaanse econoom John Clark en de Oostenrijkse econoom Joseph Schumpeter als grondleggers van het gezonde-mededinging-concept. De definitie van gezonde mededinging neemt Uitermark over van Zijlstra, die het op 8 maart 1956 in de Tweede Kamer als volgt formuleerde: 'een mededinging die de expansie dient, de stagnatie bestrijdt en daarbij leidt tot aanvaardbare kosten- en prijsverhoudingen'.¹⁹ Ofwel 'een maatschappij waarin de productieve krachten zich richten op het bevredigen van de wensen van de consumenten, inclusief het bevredigen van de collectieve behoeften, op zo efficiënt mogelijke wijze en met vermijding van duurzaam hoge winstposities'.²⁰ Deze definitie maakt het noodzakelijk om het criterium algemeen belang te definiëren. Uitermark constateert dat aan dat criterium nauwelijks aandacht is besteed in het mededingingsdebat. Om tot een preciezere definitie te komen, haalt hij Bellefroid aan, die meent dat de staat en het recht beide het doel nastreven om 'alle gemeenschapsbelangen te behartigen'.²¹ Om het concept algemeen belang hanteerbaar te maken in economische wetgeving concludeert Uitermark dat 'de nadere inhoud van het algemeen belang wordt (...) bepaald door de (werking van de) rechtsorde. Voor het onderwerp dat ons bezighoudt, is dat dus de economische rechtsorde'.²²

Het neoliberale debat

Wetgeving rondom mededinging is een heikel punt, toont de geschiedkundige Quinn Slobodian aan in zijn boek *Globalists*. In de eerste helft van de twintigste eeuw ontstond het neoliberalisme, een economisch gedachtegoed dat vraagtekens zette bij de rol van de overheid in de economie. Tot die tijd werd het debat over de overheidsrol in de economie gedomineerd door twee tegenpolen, het klassiek liberalisme en het socialisme. Het klassiek liberalisme opteerde voor het *laissez-faire*-principe; de overheid had geen rol te spelen in de economie, anders dan de vrijmarktvoorwaarden scheppen en handhaven. Het socialisme aan de andere kant gaf de voorkeur aan een interventionistisch beleid, waarbij een sterke overheid invloed uitoefent op de economie.

---

¹⁹ Uitermark, *Economische Mededinging en Algemeen Belang*, 29.

²⁰ *Ibidem*, 29.

²¹ *Ibidem*, 34.

²² *Ibidem*, 1, 28, 38, 138-142.

Het neoliberalisme nam een derde positie in. De overheid had volgens de neoliberale idealen geen rol te spelen in de economie en moest zich uitsluitend bezighouden met niet-economische zaken. Over de economische aangelegenheden diende een autonome autoriteit te beslissen. De econoom Wilhelm Röpke introduceerde hiervoor de 'double government', een systeem dat de economische en niet-economische werelden scheidde. De economische wereld werd geregeerd door een internationale autoriteit, en de niet-economische wereld kreeg een nationale invulling zoals we die kennen met natiestaten.²³ Dit idee werd door Hayek vormgegeven in het principe van 'same-law', internationale wetgeving, en 'own-law', nationale wetgeving. De nationale wetgeving was volgens Hayek de belichaming van de illusie van autonomie; de globalisering van de markt maakte een autonome economische wetgeving onmogelijk; een gedeelde economische wetgeving was noodzakelijk.²⁴

Merijn Oudenampsen en Bram Mellink schetsen in *Voorbij de controverse* het neoliberale debat en verhelderen het kader van neoliberalisme in Nederland. De eerste neoliberalen muntten de term neoliberalisme om een ontwikkeling in het denken ten opzichte van het klassiek liberalisme kenbaar te maken en tevens om een onderscheid aan te geven.²⁵ De ontwikkeling werd door Lippmann gespecificeerd als 'de afwijzing van het laissez-faire, het idee dat de overheid de voorwaarden dient te scheppen voor het behoorlijk functioneren van de vrije markt, en het strategische gebruik van de binaire oppositie tussen economische planning als collectivisme en de gelijkstelling van de vrijemarkteconomie met politieke vrijheid'.²⁶

Deze economische idealen gaven vorm aan een politieke stroming in 1938 bij het Walter Lippmann Colloquium. Het neoliberalisme moest in de politiek het mechanisme van de marktwerking, ondernemingsvrijheid, competitie en een sterke neutrale overheid promoten. De Tweede Wereldoorlog voorkwam echter een succesvolle uitvoering van dit politieke streven.²⁷ Om een nieuwe impuls te geven aan het neoliberale gedachtegoed werd in april 1947 een bijeenkomst georganiseerd door de Oostenrijkse economen Friedrich Hayek en Albert Hunold. Hier werd de Mont Pèlerin Society (MPS) opgericht, de 'intellectuele kraamkamer en

---

²³ Slobodian, *Globalists*, 117-118.

²⁴ Ibidem, 9-10.

²⁵ Oudenampsen en Mellink, 'Voorbij de controverse', 6

²⁶ Ibidem, 8.

²⁷ Ibidem, 8.

zenuwcentrum van het neoliberalisme' genoemd.²⁸ De controverse rondom het begrip neoliberalisme begon hier.

De MPS vormde een overkoepelend netwerk voor drie economische stromingen, te weten de Oostenrijkse, de Duitse ordoliberalen en de Amerikaanse Chicago School. Het fundamentele onderdeel waarin de drie stromingen verschilden, was de mate van overheidsinterventie bij het scheppen van de randvoorwaarden voor het marktmechanisme. Het Duitse ordoliberalisme stond positiever tegenover overheidsingrijpen dan de andere twee stromingen. Wel geven Oudenampsen en Mellink een definitie van het overkoepelend gedachtegoed van de drie stromingen, te weten 'het neoliberalisme is een politiek (...) die de samenleving zo ver mogelijk aan de hand van marktmechanisme wenst te ordenen, waarbij de overheid de bestaansvoorwaarden voor de vrije markt moet waarborgen'.²⁹ Alhoewel het double-government-principe de voorkeur had, geven de scholen een toepasbaar model in de context van natiestaten. In deze context speelde het debat zich verder af.

De historici Philip Mirowski en Dieter Plehwe benoemen eveneens de drie verschillende scholen als varianten op het neoliberalisme. In de Duitse school werd door de econoom Joseph Schumpeter het begrip 'workable competition' geïntroduceerd, waaraan de econoom Walter Eucken later invulling gaf. Eucken 'defined order as the realization of an economy characterized by the absence of power due to a consistent employment of constitutional and regulative principles in economic policy'.³⁰ Mirowski en Plehwe benoemen net als Oudenampsen en Mellink dat in het ordoliberalisme de rol van de overheid groter is dan bij de andere twee stromingen. Ze specificeren dit verder door te stellen dat bij de Chicago en Oostenrijkse scholen de overheid slechts een wakende en corrigerende rol vervult om machtsmisbruik tegen te gaan. Het optreden tegen misbruik moest competitie promoten en stabiliseren. In het ordoliberalisme heeft de overheid een actieve rol. De overheid diende een bepaalde mate van mededinging op gang te brengen en te verzekeren in de samenleving.³¹

---

²⁸ Oudenampsen en Mellink, 'Voorbij de controverse', 9.

²⁹ Ibidem, 10.

³⁰ Mirowski en Plehwe, *The road from Mont Pelerin*, 114.

³¹ Ibidem, 102.

De Chicago school nam in de periode van 1946 tot 1956 afstand van de Oostenrijkse school. Volgens de econoom David Friedman en de Free Market Study (FMS) waaraan hij leiding gaf, was een monopolie niet langer een schadelijke economische machtspositie, maar slechts een ziekteverschijnsel van een overschot aan overheidsbemoeienis in de economie. Dit idee leidde tot de wens om het mededingingsbeleid in handen van de rechterlijke macht te leggen. De rechter moest hierbij op basis van de neoliberale theorie van de Chicago school haar oordeel vellen.³²

Na een periode waarin de verschillen tussen de drie scholen groter werden, vervaagde de scheidslijn volgens Mirowski en Plehwe in het restant van de twintigste eeuw. De globalisering wordt door de onderzoekers aangewezen als oorzaak van de eenwording van de neoliberale scholen. In het bijzonder noemen ze de eenwording van de competitietheorie in het neoliberale denken.³³

Neoliberale invloeden op het Nederlandse mededingingsbeleid

In het historiografisch debat worden verschillende economische invloeden geobserveerd in het debat over economische mededinging. Harmsma constateert in de biografie *Jelle zal wel zien* dat het ordoliberal gedachtegoed van grote invloed was op de vormgeving van de nieuwe WEM.³⁴ Zijlstra had met het ministerieel ambt van Economische Zaken een sleutelrol in het nieuwe kartelbeleid. Zijlstra constateerde een teloorgang van de 'volledige vrije markt', en vanuit dat oogpunt achtte hij een standaard verbod op kartelvorming onwenselijk.³⁵ Dit idee kreeg Zijlstra in 1938 mee in de collegezaal van de Nederlandse econoom Frans de Vries, waardoor zijn denkbeeld over het mededingingsbeleid sterk werd beïnvloed.³⁶ Om in de moderne economie een oordeel te kunnen vellen over marktvrijheid introduceerde Zijlstra in het wetsvoorstel het neoliberale begrip 'gezonde concurrentie'. De markt en de beoordeling daarvan vroegen om een 'casuïstisch kartelbeleid'. Harmsma stelt dat een dergelijke invulling van kartelbeleid ordoliberaal is, evenals het gecombineerde gedachtegoed van de economen

---

³² Mirowski en Plehwe, *The road from Mont Pelerin*, 205, 226-230.

³³ Ibidem, 126.

³⁴ Harmsma, *Jelle zal wel zien*, 135.

³⁵ Ibidem, 134.

³⁶ Ibidem, 41-42.

Schumpeter, Eucken en Pieter Hennipman, waar Zijlstra uiting aan wilde geven. Harmsma verwoordt dit als volgt: 'Een Europees liberalisme waarin marktwerking en ondernemerschap centraal stonden, maar dat ook plaats bood aan daadkrachtig ingrijpen en effectieve ordening door de overheid'.³⁷

Volgens Harmsma pareerde Zijlstra de kritiek op de liberale tinten van het door hem voorgestane kartelbeleid in het mededingingsdebat 'door zijn visie gelijk te stellen aan vormen van "neosocialisme". De ordoliberalistische visie die hij omarmde, stond echter ontegenzeggelijk dichter bij het vrijemarktdenken dan het socialisme'.³⁸ Van Leeuwen komt in haar artikel *Ordering through competition?* tot de conclusie dat Zijlstra het label 'neosocialisme' plakt op de ideologische ontwikkeling binnen het sociaaldemocratisch denken in de jaren vijftig, waarin vrijheid en consumentenbelang belangrijker werden. Zijlstra gebruikte volgens Van Leeuwen de term 'neosocialisme' vanwege het geringe onderscheid tussen de recent ontwikkelde sociaaldemocratische ideologie en zijn opvatting van het neoliberalisme.³⁹

Dat beide auteurs tot een andere conclusie komen, kan verklaard worden door de verschillende perspectieven van waaruit Harmsma en Van Leeuwen de context interpreteren. Harmsma neemt het perspectief van Zijlstra in, en Van Leeuwen beschouwt de gebeurtenissen vanuit het perspectief van Pieter VerLoren van Themaat. Laatstgenoemde was een fervent aanhanger van de recent ontwikkelde 'Keynesiaanse' invulling van mededingingsbeleid, dat opteert voor een instrumenteel gebruik van het beleid om gelijke kansen te bieden aan het groot-, midden- en kleinbedrijf, alsmede om distributie te sturen en politieke vrijheid te waarborgen.⁴⁰ Waar de PvdA er voor de jaren veertig nog een klassiek socialistische visie op nahield ten opzichte van antikartelbeleid verschoof naar aanleiding van interne discussies de partijideologie richting een 'instrumenteel begrip' van competitie.⁴¹ Als instrument van het economische beleid diende het mededingingsbeleid de samenleving te 'ordenen'.⁴²

---

³⁷ Harmsma, *Jelle zal wel zien*, 135.

³⁸ Ibidem, 135.

³⁹ Van Leeuwen, 'Ordering through competition', 15.

⁴⁰ Robert Atkinson en David Audretsch, 'Economic Doctrines and Approaches to Antitrust' (Bloomington 2011) 2.

⁴¹ Van Leeuwen, 'Ordering through competition', 8.

⁴² Ibidem, 2-3.

Het 'casuïstische' aspect van het vooroorlogse kartelbeleid diende volgens VerLoren van Themaat te worden voortgezet in een nieuw beleid. Bij bewindslieden bestond echter de angst dat een 'casuïstisch' beleid met een oordeel vellende rol voor het parlement de rechtszekerheid van ondernemingen in gevaar zou brengen. VerLoren van Themaat schoof deze angst opzij door te stellen dat er noodzaak was om de consument te beschermen, en niet de producenten. Het mededingingsbeleid vormde een onderdeel van economisch beleid en betrof niet slechts een juridische kwestie. De sociaaldemocraten en neoliberalen deelden de voorkeur voor regulatie op staatsniveau. De confessionele invloed kon door deze gedeelde voorkeur worden beperkt.⁴³

Het onderscheiden van invloeden in het mededingingsdebat wordt geïncrimineerd door het ontbreken van een duidelijke afbakening van het neoliberale denken. Een kanttekening die Oudenampsen en Mellink plaatsen bij het neoliberalisme is dat in de praktijk een 'pure vorm' en 'eenduidige eindbestemming' van het neoliberalisme ontbreken. Wanneer het scala aan denkbeelden van de drie stromingen binnen het neoliberalisme als kader wordt aangehouden, kan het neoliberalisme worden gezien als onderdeel van andere politieke ideologieën. Om deze reden concluderen Oudenampsen en Mellink dat 'het neoliberalisme (...) altijd in mengvormen op(treedt): het is gedoemd het podium te delen met andere politieke tradities en kent een verscheidenheid aan nationale trajecten'.⁴⁴ Ze stellen dat in de Nederlandse politiek eveneens een mengvorm aanwezig was. De Nederlandse complexe mengvorm werd gekenmerkt door neoliberale, corporatistische en sociaaldemocratische elementen. Nederland vormde internationaal een excentrieke casus door de aanbodgerichte nadruk in het model.⁴⁵ De ruime definitie van neoliberalisme die soepel toepassing vindt binnen andere politieke tradities maakt dat Harmsma en Van Leeuwen vanuit verschillende politieke tradities de wens observeren tot een ordening van de samenleving aan de hand van het marktmechanisme.

Bas de Gaay Fortman, deskundige op het gebied van politieke economie, stelt in 1966 dat het Nederlandse mededingingsbeleid het doel had om de 'free-enterprise'-economie te stimuleren. In dit economische systeem worden weinig beperkingen door de overheid opgelegd

---

⁴³ Van Leeuwen, 'Ordering through competition', 12-15.

⁴⁴ Oudenampsen en Mellink, 'Voorbij de controverse', 12.

⁴⁵ Ibidem, 15.

aan ondernemers om zelfstandige activiteit te promoten. Daarnaast stelt De Gaay Fortman in navolging van Hennipman dat de vormgeving van het mededingingsbeleid ondergeschikt is aan de nadruk van het beleid. Het onderscheid tussen nadruk op naleving van regelgeving en flexibiliteit in regelgeving levert volgens hem het grootste verschil op voor de effectiviteit van een mededingingsbeleid.⁴⁶

In het volgende hoofdstuk zal het mededingingsdebat worden weergegeven en onderzocht op economisch gedachtegoed.

---

⁴⁶ De Gaay Fortman, *Theory of Competition Policy*, 281-283, 301-302.

Hoofdstuk 2 - Het Tweede Kamerdebat over het wetsvoorstel Regelen omtrent de economische mededinging

Dit hoofdstuk behandelt het mededingingsdebat dat op 7, 8, 13 en 14 maart 1956 in de Tweede Kamer werd gehouden. In de beschouwing van de Tweede Kamerhandelingen ligt de focus op het politiek-economisch denken in dit debat. De keuze om in dit onderzoek te focussen op dit Tweede Kamerdebat komt voort uit de wetgevende rechten van de Tweede Kamer, in het bijzonder het recht van amendement. Dit geeft Kamerleden het recht om een voorstel te doen tot wijziging van een wetsontwerp.⁴⁷ Het Eerste Kamerdebat wordt niet opgenomen in het onderzoek omdat bij de invulling van de wetgeving de Eerste Kamer geen rol speelt. In de Eerste Kamer ligt de nadruk op ‘wetstechnische’ aspecten.⁴⁸ De begrippen mededingingsregeling en economische machtspositie werden in het wetsvoorstel WEM als volgt gedefinieerd. ‘Mededingingsregeling: een overeenkomst of burgerrechtelijk besluit, waarbij de economische mededinging tussen eigenaren van ondernemingen wordt geregeld; Economische machtsposities: een feitelijke verhouding in het bedrijfsleven, die een overwegende invloed van een of meer eigenaren van ondernemingen op een markt voor goederen of diensten in Nederland medebrenkt’.⁴⁹

In het debat kwamen woordvoerders voor de PvdA, de KVP, de KNP, de VVD, de CHU, de CPN en de regering aan het woord.⁵⁰

Het Wetsvoorstel

Eerdere wetgeving rondom mededinging, in de vorm van de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van ondernemersovereenkomsten, was in 1935 in werking getreden.⁵¹ In de periode die daarop volgde, is tot aan de behandeling van het nieuwe wetsontwerp voor mededingingswetgeving geen onverbindendverklaring uitgesproken.⁵²

---

⁴⁷ Parlement.com, ‘Rechten en Taken Tweede Kamer’ https://www.parlement.com/id/vhnnmt7irps4/rechten_en_taken_tweede_kamer (7 mei 2020).

⁴⁸ Parlement.com, ‘Rechten en Taken Eerste Kamer’ https://www.parlement.com/id/vhnnmt7j2wxj/rechten_en_taken_eerste_kamer (7 mei 2020).

⁴⁹ *HTK* 1955-1956, 3786.

⁵⁰ De SGP nam niet deel aan het debat en was daarmee de enige Tweede Kamerfractie die zich geheel afzijdig hield.

⁵¹ *Stb.* 1935, 310.

⁵² *HTK* 1955-1956, 3721.

Volgens Herman van Leeuwen, financieel woordvoerder van de VVD in de Tweede Kamer, lag het accent van de wetgeving uit 1935 op het corrigeren van een tekort aan mededingingsregeling. In het wetsontwerp van 1956 lag daarentegen de nadruk op het corrigeren van een overschot aan mededingingsregeling.⁵³ Het in 1935 gelegde accent verklaarde het uitblijven van onverbindendverklaringen tot 1956. Met het wetsvoorstel Wet economische mededinging toonde de regering haar intentie om een actiever economisch beleid te voeren.

Een economisch beleid dat zich richtte op het waarborgen van de vrije markt was een economisch ideaal in het neoliberale denken. Het creëren van de bestaansvoorwaarden van een vrije markt schiep de gelegenheid om de samenleving volgens een marktmechanisme te ordenen. Een onrechtmatig verkregen langdurige economische machtspositie belemmerde de werking van het marktmechanisme.⁵⁴ Een mededingingsbeleid dat de regering de bevoegdheid gaf om mededingingsregelingen en economische machtsposities te ontbinden, vormde een instrument om de vrijemarkteconomie te beschermen. Vanuit dit perspectief is het interessant om te onderzoeken of het neoliberale denken een bepalende factor vormde bij de totstandkoming van de Nederlandse kartelwetgeving in de jaren vijftig. Om het vermoeden dat neoliberale denkbeelden een belangrijke invloed op de kartelwetgeving uitoefenden te kunnen toetsen, worden de argumentaties met betrekking tot vormgeving van het mededingingsbeleid in het Tweede Kamerdebat geanalyseerd. De analyse kijkt specifiek naar de gegeven voorkeursvorm van het mededingingsbeleid en de beredenering die aan het geven van deze voorkeur voorafgaat.

In het mededingingsdebat werden drie vormen van kartelbeleid behandeld. De eerste was de verbodswetgeving. Een vorm van mededingingsbeleid die de voorkeur had van de Oostenrijkse school. De tweede was misbruikwetgeving toe te passen door de rechterlijke macht. Misbruikwetgeving werd door de Chicago school gezien als het beste model voor mededingingswetgeving. De derde vorm was een beleidswetgeving. In de beleidswetgeving had de regering een actieve rol te vervullen. De actieve rol in beleidswetgeving komt overeen met

---

⁵³ *HTK* 1955-1956, 3726.

⁵⁴ Oudenampsen en Mellink, 'Voorbij de controverse', 10.

de rol die de regering moest vervullen volgens het ordoliberalisme. Het door de regering ingediende wetsvoorstel was een variant van beleidswetgeving. Het wetsvoorstel stelde de minister van EZ in staat om de mededinging per casus te regelen. De beleidswetgeving gaf de minister de mogelijkheid om mededingingsregelingen te bevorderen waar een tekort was en mededingingsregelingen onverbindend te verklaren waar deze een gevaar vormden voor het algemeen belang.⁵⁵

Het pleidooi van de Tweede Kamerfracties

Nederhorst, de eerste afgevaardigde die tijdens de algemene beraadslaging aan het woord kwam, vertolkte het PvdA-standpunt in het 'kartelvraagstuk'. Nederhorst noemde de beleidswetgeving een 'misbruikwetgeving'.⁵⁶ Hij nuanceerde dit echter door te stellen dat het bij onverbindend verklaren ging om handelen in strijd met het regeringsbeleid, waardoor misbruik niet het criterium leek.⁵⁷ Door de mogelijkheid tot het treffen van maatregelen tegen handelingen die indruisen tegen het economisch beleid zag Nederhorst de mededingingsvorm als 'instrument van de economische politiek'.⁵⁸

Het mededingingsbeleid diende volgens Nederhorst om economische conjunctuurpolitiek te bedrijven. De wetgeving moest daarbij geen uniforme toepassing krijgen, maar een toepassing die varieerde per conjuncturele situatie.⁵⁹ Dit standpunt werd tegengesproken door ARP-Tweede Kamerlid Cees Hazenbosch, die het instrumenteel toepassen van het mededingingsbeleid alleen op basis van een strikt structurele invulling wenselijk achtte.⁶⁰ Die concessie wilde Nederhorst niet maken, maar hij erkende wel het nut van een structurele invulling van de mededingingswetgeving.⁶¹ Van Leeuwen verbindt de PvdA aan een Keynesiaans mededingingsstelsel in deze periode. Gelijke kansen bieden aan het groot-, midden- en

---

⁵⁵ *HTK 1955-1956*, 3758-3759.

⁵⁶ *HTK 1955-1956*, 3720; De keuze die begin dit hoofdstuk is gemaakt om hiernaar te verwijzen als beleidswetgeving en in het vervolg van dit hoofdstuk naar te blijven verwijzen als beleidswetgeving is om verarring met misbruikwetgeving door de rechterlijke macht te voorkomen.

⁵⁷ Alhoewel misbruik algemeen genomen in strijd is met het beleid.

⁵⁸ *HTK 1955-1956*, 3720-3721.

⁵⁹ *HTK 1955-1956*, 3721.

⁶⁰ *HTK 1955-1956*, 3729.

⁶¹ *HTK 1955-1956*, 3771.

kleinbedrijf, sturing van distributie en het waarborgen van politieke vrijheid benoemde Nederhorst echter niet expliciet in zijn redevoering.

Pieter Blaisse beargumenteerde namens de KVP dat het *laisser-faire*-principe niet meer bruikbaar was. Dit baseerde hij op het door de Amerikaanse micro-econoom Edward Chamberlin ontwikkelde principe van productdifferentiatie en op de door de Nederlandse econoom Hendrik Lambers geobserveerde overgang van een markt met veel aanbieders naar een markt met weinig aanbieders. Als gevolg van productdifferentiatie ontstonden markten met monopolistische concurrentie. Een overschot of een gebrek aan concurrentie in de productgedifferentieerde markt leidde tot een suboptimale verdeling van de productiefactoren. Daarom was overheidstoezicht op de concurrentieverhoudingen nodig bij monopolistische mededinging. In een markt met weinig aanbieders had een handeling van een individuele aanbieder gevolgen voor andere aanbieders in de markt.⁶² Vervolgens stelde Blaisse dat productdifferentiatie en een toenemende marktconcentratie ‘in bijna alle sectoren’ een gevaar vormden voor het voortbestaan van een vrijemarkteconomie. Volgens Blaisse ontleende de overheid aan de in Nederland voorkomende alternatieve marktvormen haar bevoegdheid tot ingrijpen in de mededinging.

De KVP zag het als een ‘noodzaak’ om concurrentie binnen ‘aanvaardbare grenzen’ te houden.⁶³ De overheid moest waken voor een verstarring van de machtsposities, omdat dit schadelijke gevolgen kon hebben voor het algemeen welzijn. Eveneens moest ‘aanvaardbare’ mededinging verantwoorde productie garanderen. Het mededingingsstelsel moest volgens de KVP zorgen voor een ‘aanvaardbare’ hoeveelheid concurrentie door enerzijds binding te stimuleren in geval van een overschot aan concurrentie en anderzijds machtsposities te ontbinden in geval van een duurzame machtsconcentratie.⁶⁴ Het geheel vormde een betoog over het principe van ‘aanvaardbare concurrentie’, dat gelijk stond aan de ordoliberalen opvatting over gezonde mededinging, zoals werd uitgedragen door Schumpeter, Clark en Eucken. De beleidswetgeving met een actieve rol voor de overheid had de voorkeur van de KVP.

---

⁶² *HTK* 1955-1956, 3747-3748.

⁶³ *HTK* 1955-1956, 3736.

⁶⁴ *HTK* 1955-1956, 3748.

De KVP was voorstander van eenzelfde structurele toepassing van het mededingingsbeleid, bij zowel een hoogconjunctuur als een laagconjunctuur.⁶⁵ De beleidswetgeving diende de opstap te zijn naar een verbodswetgeving door codificatie van de opgedane ervaringen met het casuïstisch stelsel.⁶⁶

De CHU opteerde voor het toepassen van misbruikwetgeving door de rechterlijke macht. De regering was niet geschikt om de mededinging te regelen, omdat deze een eenzijdig standpunt zou innemen bij de besluitvorming. In de ogen van de CHU was de regering bij mededingingsbeleid gefixeerd op het algemeen belang en was er onvoldoende aandacht voor de rechten en belangen van het individu.⁶⁷ De CHU gaf de voorkeur aan een misbruikwetgeving. Deze partij neemt hetzelfde standpunt als Friedman in - een standpunt waarbij de overheid geen rol speelde in mededingingszaken.

Van Leeuwen sprak namens de VVD de voorkeur uit voor een systeem waarbij eerst de rechter moest vaststellen of sprake was van een economische machtspositie als gevolg van mededingingsregelingen, alvorens de minister van EZ kon ingrijpen om een machtspositie te ontbinden ten behoeve van het algemeen belang.⁶⁸ De VVD wilde het instrumenteel inzetten van de mededingingswetgeving accepteren als hier een minder sterke overheid tegenover stond. De wens om het overheidsingrijpen te beperken, toonde aspecten van de overtuigingen van de Chicago school. De actieve instrumentele toepassing van de mededingingswetgeving toonde daarentegen trekken van het ordoliberal denken. In het neoliberale debat over mededingingscontrole nam de VVD nam hiermee een zwevende positie in.

De kleine KNP positioneerde zich in het debat naast de KVP en stelde gezonde mededinging centraal. Ook bij hen had een structurele invulling van de beleidswetgeving de voorkeur, waarbij het gedachtegoed van Schumpeter centraal stond.⁶⁹

De CPN plaatste zichzelf buiten het debat door te stellen dat voor de partij niet de vorm van de wetgeving doorslaggevend was, maar het onderliggende beleid.⁷⁰ De CPN gaf een

---

⁶⁵ *HTK* 1955-1956, 3736.

⁶⁶ *HTK* 1955-1956, 3737.

⁶⁷ *HTK* 1955-1956, 3724-3726.

⁶⁸ *HTK* 1955-1956, 3728.

⁶⁹ *HTK* 1955-1956, 3731-3733.

⁷⁰ *HTK* 1955-1956, 3755-3758.

soortgelijk argument als De Gaay Fortman. Volgens de partij was de nadruk in het wetsvoorstel belangrijker dan de vormgeving. De CPN positioneerde zich verder niet.

Vanuit de ARP spraken Cees Hazenbosch en oorlogspremier Pieter Gerbrandy hun mening uit over een mededingingsstelsel. Hazenbosch meende dat ‘de actualiteit’ om beleidswetgeving vroeg, met een tweezijdige bevoegdheid.⁷¹ Hiermee sprak Hazenbosch zijn steun uit voor een systeem met ordoliberalen trekken, dat de overheid de bevoegdheid gaf om actief op te treden ten behoeve van het algemeen belang. Gerbrandy wilde voor het ingrijpen van de regering een strenge norm ontwikkelen omdat de uitgangspunten ‘gezonde mededinging’ en ‘algemeen belang’ in zijn ogen een te summiere basis vormden voor overheidsop treden.⁷² Gerbrandy sloot zich dan ook niet aan bij Hazenbosch en neigde naar een strenger model. De ARP nam geen definitieve positie in tijdens het debat en toonde een verdeeld gedachtegoed.

De visie van de regering

Zijlstra, minister van EZ en woordvoerder namens de regering, presenteerde de misbruik- en verbodswetgeving als verouderde vooroorlogse stelsels. De noodzaak tot kartelvorming kwam immers naar voren in de stagnatieperiode na de Eerste Wereldoorlog en de crisis van de jaren dertig. In deze periode wilde de regering kartelvorming bevorderen en werd daarnaast misbruikwetgeving ontwikkeld om misbruik te voorkomen.⁷³ Een “diepgaande bezinning op het probleem van de economische mededinging is van vrij recente datum” postuleerde Zijlstra.⁷⁴

De ‘diepgaande bezinning’ waar Zijlstra op doelde, was de ontwikkeling van een mededingingsbeleid als instrument van de economische politiek. Het alternatief van verbodswetgeving vergeleek Zijlstra met het ‘Procrustus-bed’, een simplistische visie die alles dat uitstak afhakt omwille van het herstel van de volledige mededinging.⁷⁵ Namens de regering verdedigde hij het ingediende wetsontwerp.

---

⁷¹ HTK 1955-1956, 3729.

⁷² HTK 1955-1956, 3752-3753.

⁷³ HTK 1955-1956, 3758-3759.

⁷⁴ HTK 1955-1956, 3758.

⁷⁵ HTK 1955-1956, 3759.

Het overkoepelend gedachtegoed van de verschillende varianten van het neoliberalisme hield in dat concurrentie van essentieel belang was voor het 'doelmatig functioneren van een vrije maatschappij'.⁷⁶ Mededinging was in deze context een dynamisch begrip dat de strijd om inkomsten inhield. De rivaliteit tussen ondernemingen was een vereiste om 'de activiteit te prikkelen, om door onderlinge wedijver de vooruitgang, de expansie te bevorderen'.⁷⁷ Het vormde een van de centrale voorwaarden voor het bestaan van de consumentendemocratie.⁷⁸

De norm die Zijlstra wenste aan te houden in het mededingingsbeleid was gezonde mededinging. Deze norm moest een zinvol resultaat garanderen. Het beoogde resultaat was een maximalisatie van het algemeen belang. Een gezonde mededinging was alleen haalbaar wanneer de machtsverhoudingen op de markt dynamisch waren. Een machtspositie was in deze zin ook alleen schadelijk als deze duurzaam was. Gezonde mededinging stond centraal in het wetsvoorstel WEM. Zijlstra stelde tot doel om door middel van het casuïstisch stelsel tot algemene generieke normen te komen.⁷⁹ Het ordoliberal label dat Harmsma toewijst aan het gedachtegoed dat Zijlstra aanhing, is in overeenstemming met de positionering van de regering in het mededingingsregelingendebat. De regering wenste een actieve rol voor haarzelf in de handhaving van een gezonde mededinging.

Conclusie: Overzicht van het debat

De positionering van alle betrokken partijen is in dit hoofdstuk weergegeven. In dit hoofdstuk worden trekken van ordoliberaal gedachtegoed geobserveerd in de standpunten van de KVP, de KNP en de regering. In hun redevoering stond het ordoliberaal concept 'gezonde mededinging' centraal. De KVP en KNP benadrukten dat het casuïstische stelsel in hun optiek een noodzakelijke schakel was naar een normwetgeving met generieke onverbindendverklaring. Hun Tweede Kamerfracties uitten het verlangen om door praktijkervaring een normenstelsel te creëren dat zonder regeringsoptreden een gezonde mededinging handhaafde. De regering sprak eveneens dit verlangen uit. Het normenstelsel dat op de lange termijn de voorkeur van de

---

⁷⁶ *HTK 1955-1956*, 3759.

⁷⁷ *HTK 1955-1956*, 3759.

⁷⁸ *HTK 1955-1956*, 3758-3759.

⁷⁹ *HTK 1955-1956*, 3760-3761.

KVP, de KNP en de regering had, gaf de regering een passieve rol in de handhaving van de mededinging. De passievere rol voor de overheid paste in het Oostenrijkse mededingingsmodel. Echter, het ordoliberalere begrip 'gezonde mededinging' bleef het doel dat de partijen en regering voor ogen hadden. De KVP, de KNP en kabinet-Drees III waren voor de korte termijn voorstander van een mededingingswetgeving met ordoliberalere kenmerken en hadden op de lange termijn voorkeur voor een verbodswetgeving. De verbodswetgeving had eveneens de voorkeur van de Oostenrijkse school. De langetermijnvoorkeur voor een wakende rol kwam overeen met de rol die de Oostenrijkse school de voorkeur gaf.

Van Leeuwen positioneert de PvdA als voorstander van een Keynesiaans mededingingsstelsel. De instrumentele invulling die de PvdA wenste voor het mededingingsbeleid kwam hiermee overeen. Het Keynesianisme heeft echter de specifieke doelstelling voor het mededingingsbeleid om gelijke kansen te bieden aan het klein-, midden- en grootbedrijf. De PvdA gaf niet aan dat een dergelijke invulling van het beleid voor haar de doelstelling was. De positionering van de PvdA als voorstander van een Keynesiaans model kan hierdoor niet bevestigd worden. In het debat werd echter ook geen alternatieve doelstelling gegeven of beweringen gemaakt in strijd waren met het Keynesianisme.

De VVD prefereerde een mededingingswetgeving die kenmerken van het gedachtegoed van de ordoliberalere en de Chicago school bevatte. Deze wilde de overheidsbemoedienissen beperken door een rechterlijke controle. De besluitvorming moest volgens de VVD wel in handen van de regering blijven.

De CHU was voorstander van een mededingingsstelsel dat trekken van het Amerikaanse model bevatte. Hiermee leek de partij zich te positioneren in de hoek van de kartelvrienden. De partij legde in het Kamerdebat echter de nadruk op de scheiding van machten, niet op de bescherming van de mogelijkheid tot kartelvorming. De houding van de CHU moet daarom genuanceerd worden. De CHU opteerde voor een misbruikwetgeving, met kenmerken van het gedachtegoed van de Chicago school, om de scheiding van machten te verzekeren.

Tot slot nam de ARP geen eenzijdig standpunt in. Hazenbosch toonde zich een voorstander van een model met ordoliberalere trekken, en Gerbrandy gaf de voorkeur aan een mededingingsstelsel met kenmerken van het gedachtegoed van de Oostenrijkse school. Het

standpunt van Hazenbosch in het debat was gelijk aan dat van de regering, dat door zijn partijgenoot Zijlstra werd verwoord. De CPN stelde dat het beleid leidend is en de wetgevende vorm er niet toe deed, en plaatste zich hiermee buiten het debat. De SGP hield zich afzijdig en nam geen standpunt in.

Oudenampsen en Mellink constateren dat het neoliberalisme vaak vertegenwoordigd is in de politiek in een mengvorm met de meer traditionele regerende overtuigingen. Zijlstra benoemde in het mededingingsdebat eveneens dit pijnpunt. Zijlstra bracht dit onder woorden door te stellen “dat er een neosocialisme bestaat, dat van zekere vormen van het neoliberalisme nauwelijks meer te onderscheiden is.”⁸⁰ Dat partijen met verschillende politieke tradities opteerden voor een ordoliberalere mededingingswetgeving is daarom goed voor te stellen. De bevindingen in dit hoofdstuk steunen de stelling van Oudenampsen en Mellink dat een Nederlandse complexe mengvorm bestond die elementen van het neoliberalisme, democratisch socialisme en corporatisme bevatte. Aan deze complexe mengvorm voegen de bevindingen in dit hoofdstuk het christendemocratische element toe. Dit element wordt toegevoegd op basis van het centrale element, te weten gezonde mededinging, in de door de KVP en de KNP gehouden betogen over de door hen verlangde mededingingsstelsels.

De WEM specificeerde verder dat ‘Onze Ministers’, te weten de minister van EZ en de minister wiens beleidsterrein de casus mede aanging, tezamen het beleid per casus vormgaven. Eveneens werd een adviserende rol voor een Kamercommissie vastgelegd in artikel 26.⁸¹

In het volgende hoofdstuk wordt de praktijkwerking van de WEM aan de hand van secundaire literatuur beschouwd.

---

⁸⁰ *HTK* 1955-1956, 3760.

⁸¹ *HTK* 1955-1956, 3786.

Hoofdstuk 3 – Wet economische mededinging in de praktijk

In de werkzame periode van de WEM werden twee grote onderzoeken uitgevoerd naar de werking ervan, te weten een research memoranda en een rapportage door een onderzoeksbureau ten behoeve van consumentenbelangenbehartiging. Daarbij werden een formele en een informele werking van de wet onderscheiden. Het formele aspect van het beleid bestond uit het handelen van de regering. De formele mogelijkheden die de regering had, waren waarschuwingen, (generiek) onverbindendverklaringen en (generiek) verbindendverklaringen. Het informele beleid bestond uit de non-procedurele ingrepen, het overleg tussen het kartel en de regering, waardoor de regering sturing kon geven en voorwaarden kon stellen aan de kartelvorming. De econoom Jaap Barendregt belichtte in 1991 in het research memorandum *Het mededingingsbeleid in Nederland de conjunctuurgevoeligheid en effectiviteit van het kartelbeleid*. In zijn inleiding concludeerde Barendregt dat de prijsontwikkelingen in de periode 1952 tot 1990 overeenkwamen met de conjunctuurtheorie, een theorie die stelt dat in de opwaartse fase van een conjunctuur de prijsstijgingen groter zijn dan in de neerwaartse fase van de conjunctuur.⁸² De prijspolitiek van de regering was erop gericht om de prijsstijgingen te controleren, een belangrijk onderdeel van het economische beleid. Het mededingingsbeleid kon als instrument dienen om de prijsstijging die gepaard ging met de opgaande conjunctuur te controleren.

De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Konsumentenaangelegenheden (SWOKA) bracht in 1985 een rapport uit over de wijze waarop de WEM in de praktijk werd uitgevoerd. De redenen voor dit onderzoek waren een veronderstelde verandering in de WEM in 1984 - deze kwam er niet van - en de onbevredigende reactie van de regering op klachten van consumentenorganisaties over de werkwijze. Het probleem dat centraal stond, was de relatief kleine invloed van de consumentenorganisaties ten opzichte van andere belangenbehartigers.⁸³

---

⁸² Jaap Barendregt, 'Het mededingingsbeleid in Nederland: Konjunctuurgevoeligheid en effectiviteit', *Research Memorandum* (Amsterdam 1991) 1-44, aldaar 3-4.

⁸³ A. P. J. 't Gilde en D. J. Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging' *Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Konsumentenaangelegenheden* (Den Haag 1985) 1-38, aldaar voorwoord.

Het functioneren van de Wet economische mededinging

Op basis van de relatie tussen prijsstijgingen en conjunctuurtrends stelde Barendregt dat het kartelbeleid 'mee-evolueert' met de conjunctuur.⁸⁴ Het casuïstisch stelsel maakte het mogelijk om het beleid op de actuele conjunctuurtrend aan te passen. Barendregt signaleerde dat kartelvorming werd gestimuleerd bij een neerwaartse conjunctuur en dat een strengere kartelcontrole plaatsvond gedurende een opwaartse conjunctuur. Dit moest de prijsstijging bij een hoogconjunctuur remmen en tegelijkertijd gezonde concurrentie bevorderen, ongeacht de conjunctuurfase. Barendregt concludeerde dat de praktijkwerking van de WEM uitwees dat zowel het formele als het informele beleid conjunctuurgevoelig was.⁸⁵

Het beleid moest invloed uitoefenen op twee onderdelen van de economie, namelijk juridische mededingingsregelingen en economische machtsposities. In de door Barendregt onderzochte periode (1958 tot 1990) naar de werking van de WEM daalde het aantal geregistreerde kartelafspraken fors. In 1960 was het aantal juridische mededingingsregelingen op een hoogtepunt, met maar liefst 875 geregistreerde kartels. Met uitzondering van het jaar 1963 en de periode 1979 tot 1982 had na deze piek ieder jaar een daling van het aantal geregistreerde juridische kartelafspraken plaatsgevonden. Het formele beleid had met een totaal van veertig formele maatregelen, waarvan vijf generiek onverbindendverklaringen en twee algemeen verbindendverklaringen, een geringe impact gehad. Daarnaast concludeerde Barendregt dat het informele beleid niet als hoofdoorzaak voor de afname van geregistreerde mededingingsafspraken gezien mocht worden. Een conclusie die volgens hemzelf aansloot bij de visie van oud ministers van EZ Harrie Langman en Ruud Lubbers en de 'literatuur' over het Nederlandse mededingingsbeleid, die dit beleid over het algemeen als 'niet-effectief' zouden beschouwen.⁸⁶

Barendregt stelde dat vier veranderingen in de werking en structuur van de markt de hoofdoorzaken van de daling waren. Ten eerste de grensoverschrijding van bedrijven; de toetreding van buitenlandse ondernemingen op de Nederlandse markt ondermijnde de binnenlandse mededingingsregelingen. Ten tweede was er minder vraag naar kartellering door

---

⁸⁴ Barendregt, 'Het mededingingsbeleid in Nederland', 5, 9.

⁸⁵ Ibidem, 25-26.

⁸⁶ Ibidem, 7, 13, 18, 33-34.

een toename van concentratie en fusies van bedrijven. Ten derde had een natuurlijke verhoging van de drempelvoorwaarden voor toetreding plaatsgevonden en werd het afschermen van de markt en het weren van nieuwe concurrenten daardoor minder noodzakelijk geacht. Tot slot werd de opkomst van niet-juridische afspraken genoemd als oorzaak voor een vermindering in de geregistreerde kartels. Ongeacht de onderliggende oorzaak had de forse daling van mededingingsregelingen een positief effect gehad op de efficiëntie en allocatie van productiefactoren.⁸⁷

Het betoog van Barendregt leidt tot de conclusie dat een conjunctuurgevoelig beleid werd gevoerd. Het beleid werd echter niet als effectief beschouwd. De verbetering in efficiëntie en allocatie die werd opgemerkt, kon niet worden toegeschreven aan het beleid maar had volgens Barendregt veranderingen in de marktstructuur en marktwerking als oorzaak.

Beleidsmankementen

Dat de verbeteringen in allocatie en efficiëntie in de werkzame periode van de WEM niet aan het mededingingsbeleid werden toegeschreven, had meerdere oorzaken. Barendregt benadrukte dat een tekort aan daadkrachtig optreden en handhaving van opgelegde sancties het beleid kenmerkten. Eveneens was de positie van de Directie Mededinging & Fusies een struikelblok; deze werd in zijn studie getypeerd als 'ronduit zwak'. Dit manco leidde ertoe dat de industriepolitiek meermaals de boventoon voerde ten opzichte van het mededingingsbeleid in besluitvorming.⁸⁸

Een tweede visie op de gebrekkige werking van het mededingingsbeleid kwam naar voren in het bovengenoemde SWOKA-rapport. Het rapport gaf het commentaar weer van het onderzoeksbureau en de ambtenaren die werkzaam waren bij de directie Mededinging & Fusie. Een probleem dat in het rapport werd geconstateerd, was de vormgeving van het mededingingsbeleid door de minister van EZ en een minister van wie de casus binnen zijn beleidsterrein viel. De minister met een ander beleidsterrein frustreerde volgens het SWOKA-rapport de werking van het mededingingsbeleid, vanwege de tegenstrijdige belangen van het

---

⁸⁷ Barendregt, 'Het mededingingsbeleid in Nederland', 34.

⁸⁸ Ibidem, 10, 18, 32.

ministerie en het economisch beleid. De samenstelling van de Commissie Economische Mededinging (CEM) met 'onafhankelijke deskundigen', voorgedragen door vooraanstaande belangenorganisaties, vormde eveneens een gevaar voor de correcte werking van het mededingingsbeleid. De vertegenwoordigers deden volgens het SWOKA-rapport onvoldoende afstand van hun sociaaleconomische achtergrond om als 'onafhankelijke deskundige' te functioneren.⁸⁹ De verscheidenheid van in de procedure aanwezige belangen frustreerde het mededingingsbeleid.

Het SWOKA-rapport benadrukte de voorkeur voor informeel beleid van de regering. De controles bij het informele beleid werden echter inconsequent uitgevoerd. Het formele beleid bood geen beter alternatief; de procedures werden in het rapport vergeleken met bluffpoker. Het gehele beleid was daarnaast onderbelicht door een gebrek aan publieke en wetenschappelijke belangstelling.⁹⁰ Het gebrek aan controle en belangstelling vanuit de wetenschap en de samenleving werkte nalatigheid in beide beleidssferen in de hand. Het mededingingsbeleid werd door deze combinatie niet effectief toegepast.

Daarnaast benoemden beide onderzoeken nog drie problemen bij de werking van het mededingingsbeleid. Allereerst de halfslachtige administratie rondom de wetgeving, waardoor gedurende de actieve periode van de WEM nooit een compleet kartelregister bestond, mede omdat er geen sancties stonden op het niet naleven van het aanmeldvoorschrift en de aanmeldtermijn voor mededingingsregeling. Ten tweede bleef een verdere specificering van de kernbegrippen 'economische machtspositie' en 'algemeen belang' uit, waardoor meting en uitvoering van het beleid bemoeilijkt werden. Tot slot vormden de beperkingen in de wetstekst een probleem. Aangezien het beleid alleen op juridische kartelregelingen toepasbaar was, vielen 'herenafspraken' buiten de invloedssfeer van de WEM.⁹¹

Bovenstaand zijn de oordelen en bezwaren weergegeven over het functioneren van de WEM in de praktijk. De oordelen en bezwaren werden aangedragen door een organisatie ten behoeve van de belangenbehartiging van de consument, een expert en de ambtenaren van de

---

⁸⁹ 't Gilde en Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging', 17, 28.

⁹⁰ Ibidem, 9-17, 22.

⁹¹ Barendregt, 'Het mededingingsbeleid in Nederland', 27-32; 't Gilde en Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging', 9-17, 22.

desbetreffende directie. Vanuit alle drie de perspectieven werd een gebrekkige werking van de WEM geconcludeerd. Het ontbreken van voldoende gespecificeerde criteria was het centrale probleem dat de drie perspectieven benoemen. Volgens de drie bronnen verhinderde de ruime interpretatie van de kernbegrippen een effectieve werking van de WEM.

De problemen die de onderliggende oorzaak van de gebrekkige werking vormden, waren zowel inhoudelijk als praktisch. Als we de onderzoeken geloven, dan kan een eventuele verbetering van de mededingingssituatie in de werkzame periode van de WEM niet toegeschreven worden aan het beleid. Het achterliggende economisch gedachtegoed, zoals dit naar voren is gekomen in hoofdstuk twee, had volgens de onderzoeken geen praktisch gevolg gekregen.

Toepassing van theorie

Barendregt en het SWOKA-rapport poneerden dat de WEM niet effectief was, ofwel niet het gewenste effect opleverde. Dat het achterliggende economisch gedachtegoed geen praktisch gevolg kreeg, verklaart Uitermark door te stellen dat met de aanneming van het wetsvoorstel 'Regelen omtrent de economische mededinging' het belang van het onderwerp afnam. Het Nederlandse mededingingsbeleid verloor kort na 1958 de 'duidelijke trekken' die het had in de naoorlogse periode en de contouren die Zijlstra vormgaf in het Kamerdebat.⁹² Het tekort aan belangstelling voor de economische mededinging dat het rapport benoemde vanuit de wetenschappelijke en publieke sferen, benoemt Uitermark ook. Volgens Uitermark bestond er echter ook een tekort aan politieke wil om een actieve invulling te geven aan het mededingingsbeleid.

Het centrale probleem dat in de rapporten benoemd werd, was het uitblijven van de specificering van de kernbegrippen die het mededingingsbeleid vormgeven. Harmsma toont echter aan dat het behouden van een ruime interpretatie de bedoeling was van Zijlstra. Als oud-minister nam hij zitting in de adviescommissie van de werkgroep ordelijk economisch verkeer. Onder zijn leiding ontstond in de commissie 'een ruime definitie van gezonde marktwerking en concurrentie'. Het strakke prijsbeleid en de gedetailleerde overheidsbemoediging die in de

---

⁹² Uitermark, *Economische Mededinging en Algemeen Belang*, 371-372.

beleidsplannen stond van minister van EZ Frans Andriessen in 1964 ging gepaard met een specificering van deze kernbegrippen. Volgens Zijlstra moest het prijs- en kartelbeleid een ruime informele opzet behouden en was de door Andriessen beoogde codificatie een “onaanvaardbare richting.”⁹³ De ruime definitie van de kernbegrippen waar de bovengenoemde onderzoeken tegenaan liepen, was volgens Zijlstra geen probleem, maar een doelstelling van de wetgeving. De verandering van de marktwerking en marktstructuur werd toegeschreven aan andere oorzaken. Zijlstra gaf aan dat het mededingingsbeleid door middel van informeel beleid de voorwaarden voor gezonde concurrentie moest waarborgen en het algemeen belang moest dienen. Als we die ruime definitie voor de kernbegrippen en het informele beleid echter als doel zien, zou het mededingingsbeleid een indirecte oorzaak kunnen zijn voor de verbetering in allocatie en efficiëntie tussen 1958 en 1991 die Barendregt observeerde.

In het kader van harmonisatie met de EG werd in 1977 een nieuw wetsontwerp ‘Regelen omtrent economische mededinging’ ingediend door KVP-minister Ruud Lubbers van EZ. Het nieuwe ontwerp betrof een verbodswetgeving. Het wetsvoorstel werd echter niet aangenomen, mede omdat het ‘falen van het bestaande misbruikstelsel niet was aangetoond’.⁹⁴ Staatssecretaris van EZ Ted Hazekamp (CDA) diende in 1981 eveneens een wetsontwerp in, welk hij in 1983 weer introk vanwege de verklaring van regering Lubbers I, dat de WEM voldoende mogelijkheden bood voor het voeren van beleid.⁹⁵ Uiteindelijk is de WEM tot 3 oktober 1997 in werking geweest. In de werkzame periode werden echter meerdere voorstellen tot wetswijziging en zelfs nieuwe wetsontwerpen ingediend. De voorstellen en wetsontwerpen gaven blijk van de onvrede in de Nederlandse politiek, bij experts en onder consumentenorganisaties over de werking van de WEM. De afwijzing van de wetsvoorstellen en het behoud van de WEM toonden echter aan dat een alternatief mededingingsbeleid tot 1997 niet door een parlementaire meerderheid geprefereerd werd in de Nederlandse politiek. Voor beide wetsvoorstellen vormde de bestaande kartelwetgeving een onoverkomelijk opstakel, aangezien het falen hiervan niet was aangetoond.

---

⁹³ Harmsma, *Jelle zal wel zien*, 218.

⁹⁴ Barendregt, ‘Het mededingingsbeleid in Nederland’, 15-16.

⁹⁵ *Ibidem*, 19, 21.

Volgens de visie van De Gaay Fortman zouden de bovengenoemde wetsvoorstellen ook niet de gewenste verandering teweeg hebben gebracht, tenzij de nadruk in het mededingingsbeleid eveneens veranderde.

Een lonkend alternatief

Een vergelijking met buitenlandse mededingingswetten is snel gemaakt. Het SWOKA-rapport deed suggesties voor een alternatief mededingingsbeleid. SWOKA bekeek de situatie in de Verenigde Staten, West-Duitsland en voor de overkoepelende EG. De drie beschouwde versies van mededingingsbeleid zijn varianten van verbodswetgevingen. Het model van de VS, dat eveneens het concept van 'workable competition' (gezonde mededinging) gebruikte, werd onvoorspelbaar en onsamenhangend genoemd; een complex geheel van wetten maakte dat dit model minder rechtszekerheid bood dan de WEM. Tevens zou in de Amerikaanse mededinging het 'monopolistische element' relatief veel invloed uitoefenen op de prijsvorming.⁹⁶

In West-Duitsland begon het mededingingsbeleid als een streng neoliberaal model. De mededinging moest zuiver blijven en een verbodswetgeving diende de vrijemarkteconomie te beschermen tegen langdurige economische machtsposities. Het streven naar vrije mededinging hield op in de jaren zestig, toen wettelijk ruimte werd gecreëerd voor kartelvorming in met name het klein- en middenbedrijf. De West-Duitse regering opteerde hiermee voor 'effectieve concurrentie' (gezonde mededinging). Het mededingingsbeleid en de fusiewetgeving kregen vanuit het onafhankelijke Bundeskartellamt, als enige actor, een hanteerbare invulling.⁹⁷ Het West-Duitse kartelbeleid had dezelfde uitgangspunten als het Nederlandse stelsel. De bevoegdheid om het mededingingsbeleid te voeren, lag in Duitsland echter niet bij de regering, maar bij een autonome autoriteit. Het plaatsen van de bevoegdheid bij een autonome autoriteit staat dicht bij het double-government-principe van Röpke. Het mededingingsbeleid zoals dit in West-Duitsland gevoerd werd, stond daarom dicht bij een neoliberale toepassing dan het Nederlandse mededingingsbeleid.

---

⁹⁶ 't Gilde en Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging', 29.

⁹⁷ Ibidem, 29-30.

De EG gaf door middel van verbodswetgeving invulling aan het mededingingsbeleid. De overkoepelende wetgeving borduurde voort op inzichten uit de West-Duitse en Amerikaanse praktijk. In de praktijk stuitte de verbodswetgeving in West-Duitsland en Amerika op problemen en moesten later uitzonderingen opgenomen worden in de kartelwetgeving. In tegenstelling tot de West-Duitse en Amerikaanse kartelwetgeving werd bij de verbodswetgeving van de EG aan een aantal uitzonderingsmogelijkheden bij invoering vormgegeven. De uitzonderingen werden opgenomen om de positieve effecten van kartelvorming ruimte te bieden. De EG-verbodswetgeving was met de ingebouwde uitzonderingen echter nog steeds strenger voor kartels dan het Nederlandse casuïstisch stelsel.⁹⁸ Het Nederlandse bedrijfsleven had bovendien de meeste EG-kartelbeschikkingen van alle lidstaten. De Europese Commissie zou een vernieuwing van het mededingingsbeleid in Nederland dan ook 'toejuichen'.⁹⁹ De opname van uitzonderingen in het West-Duitse en Amerikaanse mededingingsbeleid en de convergentie van de verschillende beleidsoorten in de praktijk liepen gelijk met de vervaging van scheidslijnen tussen de verschillende neoliberale scholen gedurende de twintigste eeuw die Mirowski en Plehwe opmerken. De opname van uitzonderingen in verbodsstelsels en generiek onverbindendverklaringen in casuïstische stelsels waren praktijkvoorbeelden van de eenwording van de neoliberale competitietheorieën. De Gaay Fortman, die meent dat de nadruk in het beleid belangrijker is dan de vormgeving, biedt met zijn opvatting ruimte voor een verandering van vormgeving, zonder dat het beoogde effect van een mededingingsstelsel hoeft te veranderen.

De algemene opvatting die uit het SWOKA-rapport naar voren kwam, is echter dat het mededingingsbeleid in andere landen niet tot betere resultaten leidde. Dit gold zowel voor de consument in het bijzonder als de gehele samenleving.¹⁰⁰

---

⁹⁸ 't Gilde en Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging', 30-31.

⁹⁹ Barendregt, 'Het mededingingsbeleid in Nederland', 11, 29.

¹⁰⁰ 't Gilde en Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging', 31.

Conclusie

In dit onderzoek worden het Tweede Kamerdebat over het wetsvoorstel Wet economische mededinging en de toepassing van het mededingingsbeleid getest op de aanwezigheid van elementen en overtuigingen van economische markttheorieën. Op basis van de bevindingen in hoofdstuk twee en drie luidt de conclusie van dit onderzoek dat economische markttheorieën invloed hadden op de totstandkoming en uitwerking van de Wet economische mededinging (1958). De invloed werd voornamelijk uitgeoefend bij de totstandkoming van de wetgeving. De neoliberale markttheorie heeft een sterke invloed gehad op de kartelwetgeving. Een vormgeving van het mededingingsbeleid dat ordoliberalere trekken vertoonde, werd door de KVP, de KNP en het kabinet-Drees III geprefereerd. Alle drie hingen een mededingingsbeleid aan dat in handen van de overheid een instrument vormde om een gezonde mededinging tot stand te brengen en het algemeen belang in kader van het economisch beleid diende. Een misbruikstelsel, met de rechter als beslissende actor, werd in het debat gesteund door de CHU. De voorkeur voor een misbruikwetgeving met de rechterlijke macht als oordeelvellende actor leek niet direct beïnvloed door idealen van de Chicago school. De overheid had volgens de CHU vanwege het gebrek aan objectiviteit geen rol te vervullen. De CHU sprak de voorkeur uit om de rechterlijke macht een wakende en corrigerende rol te laten vervullen. In het gedachtegoed van de Chicago school werd eenzelfde beleidsvorm en rol voor de rechterlijke macht aangehangen. Tot slot had een verbodswetgeving zonder actieve rol voor de regering op de lange termijn de voorkeur van de regering, de KVP en de KNP. Een verbodswetgeving moest vormkrijgen door de codificatie van de praktijkervaring opgedaan in het casuïstische mededingingsbeleid. De omschreven langetermijnvoorkeur had veel weg van het mededingingsbeleid dat de Oostenrijkse school uitdroeg. Het centrale element dat de regering en de partijen voor ogen hadden, bleef echter het ordoliberalere gezonde-mededinging-concept.

Een codificatie had in de praktijk echter niet de voorkeur van Zijlstra, minister van EZ in 1956, waar hij in 1964 als onderdeel van een adviescommissie opriep om de werking van het informele beleid en de definities van de kernbegrippen ruim te houden. Ondanks een verbetering van de allocatie en efficiëntie in de Nederlandse economie werd de kartelwetgeving door de onderzoeken van SWOKA en Barendregt als ineffectief bestempeld. Het falen van de

wetgeving werd door de overheid in 1977 en 1981 echter niet erkend. Uitermark merkt op dat het belang van de economische markttheorieën, aanwezig in het Kamerdebat, snel uit het oog raakten bij de toepassing van de mededingingswetgeving. De ‘free-enterprise’-doelstelling die De Gaay Fortman aan het beleid toeschrijft in combinatie met het gegeven dat oud-minister van EZ Zijlstra de voorkeur had om het informele beleid en de definities van de kernbegrippen ruim te houden, maakt het mogelijk dat het mededingingsbeleid indirect wel de oorzaak voor de verbetering van allocatie en efficiëntie was. De interpretatieruimte die in het beleid voorkwam, bood de ondernemer de ruimte om een competitieverhouding te vormen die stimuleerde om een verbeterslag te maken. Een stimulans tot vooruitgang en uitbreiding is de rol die Zijlstra in het debat voor concurrentie poneerde. Om deze reden is de conclusie van dit onderzoek dat de Wet economische mededinging effectief was en elementen van de neoliberale markttheorie in de toepassing omvatte. Deze elementen waren ongespecificeerd, maar ontgenzeggelijk aanwezig.

De alternatieve mededingingsvormen waren geen beter alternatief, volgens het SWOKA-rapport en Barendregt. Op basis van de stellingnames van Hennipman en De Gaay Fortman sluit dit onderzoek zich daarbij aan. De nadruk van het beleid lag op de vrijheid die de ondernemer had in de Nederlandse economie. Als de conclusies van Hennipman en De Gaay Fortman juist zijn, dan zou een alternatieve wetsvorm waar de nadruk eveneens op de vrijheid van de ondernemer en het informele beleid lag, dezelfde uitwerking hebben gehad als de Wet economische mededinging.

De vergelijking die in dit onderzoek wordt gemaakt met alternatieve wetgevingsvormen en wetgevingen met een andere nadruk in het beleid is echter zeer beperkt. De primaire bronnen waarop het onderzoek zich baseert, dat er een neoliberale invloed was bij de totstandkoming en toepassing van de Wet economische mededinging, zijn eveneens beperkt. De Tweede Kamer was niet de enige institutie die invloed op de Wet economische mededinging uitoefende. Andere primaire bronnen leiden mogelijk tot andere conclusies. Dit onderzoek wordt verder gelimiteerd door een woordenaantal en een korte onderzoeksperiode.

De beperkingen van dit onderzoek maken dat onderzoek vanuit andere perspectieven, zoals het ministerie, de bedrijfslobbies en adviesorganen, noodzakelijk is om een compleet

beeld te krijgen van de markttheorieën die de Wet economische mededinging beïnvloed hebben. Eveneens doet dit onderzoek de suggestie om een vergelijkende studie uit te voeren naar de effectiviteit van verschillende mededingingswetgevingen.

Bibliografie

Bronnen

Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, jaargangen 1935, 1958 en 1997.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 1955-1956, 62ste, 63ste, 65ste en 66ste vergadering.

Literatuurlijst

't Gilde, A. P. J., en D. J. Haank, 'De praktijk van de Wet economische mededinging' *Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Konsumentenaangelegenheden* (Den Haag 1985) 1-38.

Atkinson, Robert en David Audretsch, 'Economic Doctrines and Approaches to Antitrust' (Bloomington 2011).

Barendregt, Jaap, 'Het mededingingsbeleid in Nederland: Konjunkturgevoeligheid en effectiviteit', *Research Memorandum* (Amsterdam 1991) 1-44.

De Gaay Fortman, Bastiaan, *Theory of Competition Policy: A Confrontation of Economic, Political, and Legal Principles* (Amsterdam 1966).

Frisch, Ragnar, 'Propagation problems and impulse problems in dynamic economics', 1-35.

Harmsma, Jonne, *Jelle zal wel zien: Jelle Zijlstra, een eigenzinnig leven tussen politiek en economie* (Groningen 2018).

Mirowski, Philip en Dieter Plehwe, *The road from Mont Pèlerin: The making of the neoliberal thought collective, with a new preface* (Cambridge 2015).

Oudenampsen, Merijn en Bram Mellink, 'Voorbij de controverse: het Nederlandse neoliberalisme als onderwerp van onderzoek', *B en M: Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij* 46 (2019) 2, 235-254.

Slobodian, Quinn, *Globalists: The end of empire and the birth of neoliberalism* (Cambridge 2020).

Uitermark, Pieter J., *Economische mededinging en algemeen belang: Een onderzoek naar de economisch-theoretische fundering van de mededingingspolitiek* (Rotterdam 1990).

Van Leeuwen, Karin, 'Ordering through competition? Pieter VerLoren van Themaat and social democratic thinking about competition in the early postwar Netherlands (1940s-1960s)', in: Brian Shaev en Sigfrido Ramirez Perez (red.), *Social Democracy and Cartels, Concentrations, and Competition in Europe* (Routledge 2019) 1-22.